

ŠOLSKI PRIJATEL.

Izhaja vsak torek na pol pol in velja na leto 2 fl. 12 kr. po pošti, 1 fl. 36 kr. brez pošte.

Číslo 12.

V torek 21. marca 1854.

III. tečaj.

Kratek poduk o sadjoreji sosebno za šolsko mladino.

Spisal Peter Musi, učitel v Šoštajnu.

(Dalje in konec uvoda.)

„Vse lepo in hasnovito,“ boste rekli, „pa če začnemo še le sedaj drevica saditi, ali clo iz pešek in košic zrediti, kedaj bo kaj dobička?“ — Zavernem, da se dostibart prej hasen doseže, ko pričakuje. —

Matevžek in Ančika hočeta vsaditi drevce v vert očetu k godovanju. V večer pri mescu kople Matevžek jamo. V tretje mahne s motiko, in resk! zarenči pisker zakopan s denarji in dvajsetice se posujejo. — Nek cesar jezdi na lov in vidi sivčeka, pa s mladečim licom, orehovo drevce saditi. Bara ga: „Koliko si star?“ — „Čez 80 let, gospod,“ mu odgovori. „Kak dolgo pa se nadjaš še živeti, ker sadiš drevce, ki le pozdno — čez veliko let — še le rodilo bo? Čemu takovo, za-te prazno delo?“ Kmet zaverne: „Gospod! vem, da me bojo morde že v tretje prekopali, prej ko bo to drevce pervokrat rodilo; pa naši dedje so tudi drevje sadili, kojega sad še le mi jemo. Spodobi se, da tudi mi ove posnemamo in za naše nastopnike poskerbimo.“ Cesarju dopade močno odgovor moža, in da mu perišče zlatov. „Kdo more reči, da zastonj delam, reče serec, ker drevce že prvi dan mi tak bogatega sadu narodi?“

To so redki primerljeji, pa draga mati zemlja je dobrotljiva in bogateji, ko kralji in cesarji; lahko ti drevo priredi, kojega

sadje bo svoje dni večje vrednosti, ko ove zakopane dvajsetice in darovani zlati.

Bil sim že dvajset let star, ko sim začel iz pešek drevje re-diti in, slava Bogu! vživam že čez dvajset let sadje ravno ome-njenih dreves. *Vi, fantje in deklíce*, ste mladi in krepki, toraj boste dokaj veselja in koristi svojih pridnih rok doživeli. Na noge toraj *verla mladost*, *Vi*, nada naše starosti in lepše prihodnosti! Poprimite se gorljivo toliko blagodarne sadjoreje v svoj lasten prid in prid naše drage matrne dežele! Ljubi Bog bo gotovo blagoslovil vašo pridnost, in mi ne bomo osramoteni v svoji nadi.

Predragi bratje moji, *mlajši gosp. učitelji* prelepe Slovenije! Blagovoljte, da tudi Vam prijazno besedo govorim. Iz donišnega lista sv. Pavla na Rim. 13, 8. Vas nagovorim: „*Nikomur kaj na dolgu ne ostunite*“ — dopolnite okol in okol svojo dolžnost. Vas je lepša doba došla. *Vi, mladi gosp. učitelji* ste obširneje in do-stojniše učenosti v pripravljivni šoli za učitele si prisvojili, ko nekdam mi stareji učitelji. Vam je prihranjeno lepo polje ljube Slovenije tudi *obširnejši* obdelovati. Poprimite se s živoy radostjo kmetijske veje — *toliko blagodarne sadjoreje*! *Vi* imate mlado, zdravo moč in vgodno priložnost blagodarno sème sadjorejne lju-bave v serca mladosti položiti. Ne zamudite tega! Dobrotljivi nasledki so brez konca in kraja, ki morajo v malo letih iz Vašega prizadetja za povzdigo sadjoreje izhajati.

V pomoč Vam po „*Šolskem prijatlu*“ — česar sim zdavno že nagovorjen bil, in obljubil — svoje več ko trideset letne skuš-nje o sadjoreji podam. Jaz sicer nisem sadjorejec po umetnih vertnarjih zurjen, le samouk sim pri sadjoreji dostibart po golem mahnil. To pa bravcom mojega *navoda* očitno bo v prid slušilo, ker jim razkazati morem, kak potrebno je o sadjoreji tudi na maličke reči paziti, da pregrešek prezgodaj drevesa ne vgonobi.

Ne pričakujte pa natančnega in obšernega uka v mojih listi-kih; tudi pisal bom le podomače, kakor sim navajen s mojimi šolci govoriti. Le potrebniše vodila Vam bom dajal — toliko, da bo vsaki vonder lepe drevesca si zrediti in vsako delo v zadevi sad-joreje opravljati vedel.

v hi Vašim mladim učencom o sadjoreji bo tudi *djanskega poduka* potreba. Prosim vas toraj, *ljubi bratje!* da si male sadišča napravite, in o pripravnih letnih časih učencom to in drugo delo prav opraviti pokažete, dokler si ročnost v ravnanji s drevesi ne osvojé.

Z Bogom!

V Šoštajnu 29. prosinca 1854.

Nekaj od cerkvenega orgljanja.

Laudate Deum in Organo. —
Ps. 150.

Lepa in imenitna je služba orglovca. On budi, živi in dviguje serca in čutila vernih k nebesom v hiši Gospodovi. On razširja slavo božjo, jo nabera in druží, ter jo narvikšemu pošilja in daruje. Lepo orgljanje je zares veličastni glas kot nebeški jek iz svetega raja.

Marsiktero tesno in terdo serce se z veličastnimi glasi cerkvenega orgljanja predrami in se zamakne v čutila nebeške, — in glasi, ki so skozi uho v serce segli, imajo prečudno moč, ki dolgo ne pošumé in večkrat prav lepi sad prinesejo. — Toda, žalibog, ne godi se z orgljanjem vselej in povsodi tako, kakor bi se goditi moglo. Po mestih in deželi se je sedanje cerkveno orgljanje mnogo zanemarilo, in je v duhu svojega pravega namena pešati jelo. — Bog varuj, da bi s tem komu kaj žalega rekel, — ne rečem, da bi Slovenci dobrih orglovcev ne imeli; imamo jih veliko veliko izurjenih. Čudno pa je vendar, da se pravega cerkvenega orgljanja le malokje še sliši. Slišimo sicer zvite in težke fugete, tirade in vse druge take učene igranja, vendar tega ne, kar bi v cerkvi treba bilo. Nekteri orglovci se dajo še tako daleč premotiti, da v cerkvi celo navadne plesne okroglice igrajo. S tem se sicer posvetnjakom začasno prikupijo, — toda pametnega človeka morajo ušesa, glava in serce boleti, ko vidi in sliši svete orglovske glase tako brezdušno uničiti in ponečastiti. Mora se pri posebnih priložnostih tudi primerno veselo igrati, toda vse to bi se imelo le v pravem cerkvenem duhu goditi. — Kakošno pa je cerkveno orgljanje? Kaj da je pravo cerkveno orgljanje, se ne

more samo z besedo dopovedati. Vse to se mora le slišati in v serce navzeti od pravih pobožnih cerkvenih orglovcev. Pravi cerkveni in pobožni orglovec vselej, preden se k orglam vsede, dobro premisli in preudari, kaj bi bilo za to in uno priložnost in za ta ali uni praznik, k tej ali unej pesmi bolj primerno igrati, in kako bi se serca pobožnih poslušavcov ogrele in za sveto slavo vnele. Zato je pa tudi on sam prav pobožnih misel, ker ve, da ne igra zavoljo ljudi, ampak ljudem zavoljo Boga. On zna orglov-ske glase tako vbrati, da je zmiraj s cerkvijo vred vesel, resen, žalosten i. t. d. On se varuje tudi prav marljivo slabih mediger pri pesmih, odgovorih i. t. d. Če je pesem živa in vesela, mora biti tudi medigra v ravno tem merilu živa in vesela; in če je pe-sem in viža mila, žalostna i. t. d. se mora tudi medigra po tem ravnati. Slovenci imamo, hvala Bogu, veliko prav krasnih cerkvenih pesem in napevov. Posebno v prelepem cerkvenem in národnem duhu so že mnogo izdani napevi od glasbenega mojstra gosp. *Gr. Riharja*. Naj bi se tedaj tudi vsi slovenski orglovci s svojimi medigrami po tem ravnali. Vsak vé, da slaba in nepri-merna medigra vso pesem tako popači, da ji vso ceno in lepoto odvzame. — Bolje bi bilo tedaj, da bi slabi medigravci med pe-smijo raje molčali ali pa celi napev z orglami prav počasi še je-dnokrat ponovili. — Neki učen mož od slabih mediger tako le govori in sodi: „Medigre nekterih orglovcev so take kakor bi, postavim, peti ali govoriti slišal:

(Pesem.) Bog! pred tvojim veličastvom

Molimo iz praha te i. t. d.

(Medigra.) Trilarara, rojlarala, hojdidreja!“ i. t. d.

Ko bi se tako pelo ali govorilo, bi bilo gotovo zelo smešno in pregrešno. In vendar večkrat se taka pri petju in orgljanju godi. — Kako bi po tem takem mogle serca k Bogu povzdigovati? Da bi pač taki puhli medigravci med nami Slovenci ne bili! —

Pravi cerkveni orglovec tudi zna pri orglah petju in času pri-merne spremene (registre) rabiti. Nektere so vesele, žive; druge zopet tihe, mile, žalostne i. t. d., in se tedaj lahko po okolšinah rabijo. Naj lepše je, če orgle pri petju rahlo in tiho pojo, zato da se pevci slišijo in besede razumijo. Le pri predigrah (Prälu-

dien) in pri zadigrah (Postludien) se smejo orgle glasneje oglasiti. —

K zadnjem še nekaj od orgel in orglodelcov. Velika dobrota in lepota so cerkvi dobre, primerne orgle. Slabe orgle pa je nadlega poslušavcom in orglovcu in vsim skupaj. Zakaj, slabe orgle spridijo orglovca, pevca in poslušavca. Dobre orgle so tiste, ki imajo 1. polni in naravni glas; 2. ki imajo prave in primerno zverstene spremene, da ne cvilijo, pa tudi ne hrušče čez mero; 3. ki so dobro in čisto uglašene; 4. ki se lahko in mehko igrajo, in 5. ki so terdnega, obstoječega glasa, da se ne spremenjujejo in ne kazijo pri vsakem vremenu in času. Naj bi tedaj soseskini in cerkveni predstojniki pri napravah novih orgel vse to prav preudarili in se tedaj po modrih in dobrih orglodelcih ogledali. Veliko orglodelcov je, ki svojo reč le slabo razumijo ali razumiti nočejo, in tedaj veliko slabih del okoli razsejejo. — Ni tedaj dobro cerkvene orgle vsakemu prvemu mojstru zaupati. — Na Krajnskem imamo zdaj tri prav izvrstne orglodelce, ki so se že tu in tam s svojimi izvrstnimi deli prav dobro priporočili. V Ljubljani je g. *Ferd. Malihovski*, v Kamniku *Pet. Rumpel*, in v Podbrezjah blizu Kranja samouk *Pet. Raje*, ki imamo že precej dobrih orgel od njega. Imenovani mojstri se lahko vsim Slovencom za nove orgle priporočé. — Da pa nove orgle dolgo v dobrem stanu ostanejo, mora pa tudi orglovec po svoji moči za to skrbeti. On mora varovati, da kaj nevarnega do njih ne pride, postavim mokrota, prah i. t. d., posebno se morajo pa k orglam varovati vsi mojstri-skazi, kateri večkrat veliko škodo napravijo, ki se popraviti ne more.

A. Praprotnik.

Narodski običaji v Železnikah.

VII. Velikonočne veselice.

(Dalje)

Farbe igrajo navadno prav majhni otroci. Zmed igrajočih se odberejo trije; eden je „prodajavec“ drugi „angelj“ in tretji „stari volk.“ — Vsi drugi se vsedejo na kako klop. Zdaj se „angelj“ in „stari volk“ odaljita, „prodajavec“ pa vsakemu igra-

jočemu tiho na uho pove, ktera farba da bo on n. p. ti si erdeča, ti modra, ti rumena, ti zelena, ti črna in ker so otrokom skoraj le edino imenovane farbe znane, igrajočih pa je navadno veliko, jim potem „prodajavec“ še da druge imena, ktere pa tudi za farbe veljajo, n. p. „Matere božje čeveljčki,“ Matere božje uhani, „Jezusov plašček,“ Jezusov kolterč i. t. d. Ko je „prodajavec“ vsakemu povedal, ktera farba da je, naznani „angelju“ in „staremu volku,“ da je vse v redu. Zdaj se približa „angelj“ in pravi:

Cingulin, cingulin.

Prodajavec: Kdo je?

Angelj: En angelj.

Prodajavec: Kaj bi rad?

Angelj: Farbe.

Prodajavec: Kakošne farbe?

Angelj: Kakošne pa imate?

Prodajavec mu zdaj imenuje farbe, ker pravi: Imam te in te, dokler mu vsih ne pove. Zdaj „angelj“ pove, ktero farbo imeti hoče in „prodajavec“ pravi: Zberi si jo. Zdaj si zbera; ako pravega zadene, ga pelje saboj, ako pa ne zadene pravega, gre prazen. — Zdaj se približa „stari volk“ in pravi:

Bum bum, bum bum.

Prodajavec: Kdo je?

Stari volk: En stari volk“

in potem se sprašujeta ravno tako, kakor poprej z „angeljem.“ — Nazadnje si zbera, kakor poprej „angelj“ farbo; če pravega zadene, ga pelje saboj, če ne, pa prazen odide. Tako se verstita „angelj“ in „stari volk“ tako dolgo, dokler vsih farb ne pobereta. Da pa otroci rajši vidijo, da jih „angelj“ pokupi, kakor pa „stari volk,“ je gotovo. Smešno je viditi, kako „angelju“ med tem, ko farbe zbera, marsikateri z očmi miga, češ, jaz sim; med tem ko se takrat, ko stari volk zbera, vsi prav resnobno deržijo. Ko so vse farbe pobrane, potem pa se tehtajo. Dva močnejša se sprimetata za roke, ta pa, ki ima tehtan biti, se jima čez roke nasloni. „Stari volk“ pa kleči pred njim na tleh in ga moti, ker prav gosto v vanj šepa: „Kača, kača z nosa leze.“ Če se tehtani ne da zmotiti, da bi se smejati začel, gre potem v

nebesa, če ga pa smeh posili, gre v pekel. Tako se do zadnjega tehtajo, in dasiravno so le igrali, vender niso nič kaj pri volji, kateri so v „peklu.“ — Tako je igra končana.

(Dalje sledi.)

Resnična povest od prav pridnega šolarja.

Hišni učitelj. Leta 1828 sem dobil u poduk mestnega fantiča, po imenu Jozeka, ki je bil še le 5 let star. Njegovi pobožni in pošteni stariši, kojim je sreča in blagost otrok globoko pri sercu bila, so želeli svojega bistrumnega sinka tudi u javno šolo pošiljati, tode vodja imenovane šole se močno brani, toliko mladega otroka, ki postavne starosti še ni doveršil, med javne učence vzeti; še clo učitelji se tej sprejetbi godernjaje opoverajo, rekoč: „Kaj pa bomo s takim otrokom počeli? ali ga hočemo pestovati? O, to ni naše delo!“ Po dolgi prošnji občno spoštovanega očeta je bilo vender dovoljeno njegovemu mlademu sinku tudi u javno šolo hoditi. Iz med 150 pervakov spodnega oddelka je bil Jozek naj mlajši in naj manjši. Pa lejte! ni še clo osem tednov preteklo, že ovi (toti) mali učenec vse svoje součence u vsih predmetih očividno prekosi, pa tudi vsim lep izgled iskrene marlivosti, modrega obnašanja in prav spodobnega zadržanja kaže. Otroci! reči smem: Mali Jozek je zvesto nasledoval presvetega mladenčka Jezusa, ker je njemu podobno odraščal, ne le na starosti, ampak tudi na modrosti in ljubeznivosti. Zategadelj ga je pa tudi vse rado imélo, učitelji, součenci, posebno pak njegovi stariši in jaz, njegov hišni učitelj.

V treh letih je mali Jozek, ravno ko osmo leto svoje starosti doverši, že vse tri razrede nemške šole slavno dokončal, in vsako leto prvo šolsko plačilo prijel.

Ko sem jaz tega pridnega fantiča jako dobro, modro in jasno glavico, zavolj poklica svojega stana drugemu učitelju izročiti moral, je on še perve tri latinske šole obiskal, z ravno tako slavo in takim uspehom kakor poprej u nemških učivnicah. Potem ga je oče, premožen tergovavec u. L., dal teržtva učiti, pri katerem mu, kolikor mi je znano, dobro gre, in da mnogo jezikov govoriti zna.

Enega dne pride mali Jozek, ko je ravno sedmo leto nastopil in v drugem razredu nemške učivnice bil, po zimi ves snežen na klobuku in na plajšu iz šole, in komaj v sobo stopivši začne tožiti, rekoč: Gospod učitelj! u naši učivnici so gol vsi otroci — lejte, komaj smo čez šolski prag stopili, in že so jéli moji otroški součenci jeden drugega v sneg potiskovati in kepati; tudi meni je marsktera na herbet in na glavo prilétela, zato sem ves

snežen. Sam nisem roke stegnil v sneg, svaril in opominjal sem jih pa ves pot: zakaj ste vender tako napostni in malopridni? ali ne veste, da takšno vedenje je nesposodno in pregrešno? Kako lahko bi komu z svojim norčavim kepanjem oko izbili ali kako drugo škodo storili? Ste že mar pozabili, da so gospod vodja lanjsko leto pet naših malopridnih součencov ukazali z leskovim oljem mazati, ker so pri hiši tik šole kepe metaje okna potrupili in neko deklico ranili? O, bodete že vidili, da se vam bo takšno zaderžanje še enkrat močno vtepalo! Tako sem učil in svaril, govori mali Jozek, pa žali Bog! le malo je pomagalo. —

Naj bo pa neporednim šolarjem u podučenje:

Kterega svarilo dobro ne zmodri,

Ga enkrat že šiba božja pokori.

J. Ločanski.

Listonoša.

* Iz Ilirs. Bristerce. 3. Sušca 1854.

Hvaljen bodi gospod Jezus Kristus!

Povzdravleno bodi, častito vredništvo, in nikar se ne vstraši, ako od ene, ali druge strani čuješ, de naša slovenska reč le počasi napreduje, ali de ji clo zaprege protijo. Truda je treba, in kar se z trudam pridobi, to ima tek, in če se semtertje kakšen neprijatelj, ali clo protivnik oglasi, je le taki, ki ima zavezane oči, in tisto graja, česar ne pozna, kakor so, ne zdavnej v Badenskoj, nekimu vtamničenimu kaplanu cerk. directorium odvzeli, ino ga pod varstvo djali, samo zato, ki ga vlade vradniki brati niso znali. — Ni tajiti, de se taki tudi med nami znajdejo, kakor sim jih tudi jaz že skušal. — Al poduk jim oči odpre, dela jih osramoté, serčnost jim termo izbije. — Tako se je tudi pri nas zgodilo. Bil je v naši družbi gospod, s katerim smo se začeli od društva s. Mohorja pogovarjati. Opmnjeni gospod ni dosti za to porajtal, in kakor smo spet sv. Mohorja v pogovor vpletli, je začel le od drugih reči govoriti, in to je šlo tako dolgo, de smo mu Djanje svetnikov pokazali. Ogled tih bukev ga omeči, de se želja jih imeti v njim obudi, in kmalo se je za žep prijel, in se z 4 gl. 36 kr. na društvo s. Mohorja naročiti dal. — Le serčno tedej, po časi, pa pošteno se daleč pride. —

Kar so „čast. gosp. tehant *Stojan* zavolj društvenih bukev sprožili, je tudi naša želja, t. j. de bi saj razrezane bukve vdobivali, de bi saj časa pridobili, in de bi ne bilo treba vedno nožev brusiti, zakaj ti možje si dajo dobro plačati. Z Bogom.

L . . . e.

Odgovorni izdaj. in vredn. A. Einšpieler. Natisnil J. Leon u Celovcu.